

Presentació de les Jornades

Joan Manuel Soriano

Al llarg de 5 dies del mes de juliol de 2001 (del 3 al 7) i sota l'epígraf *Pirineos-2001* va tenir lloc la setzena edició de les jornades de camp de geografia física, que cada any duu a terme el *Grupo de Trabajo Geografía Física de la Asociación de Geógrafos Españoles* (AGE). Enguany l'esmentat grup ha confiat la seva organització al Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona i, com és lògic, se n'ha fet càrrec alguns membres de l'àrea de Geografia Física¹ que, en el si del departament, formen part del Grup de Recerques en Àrees de Muntanya i Paisatge (GRAMP).

Les XVI Jornades de Camp de Geografia Física

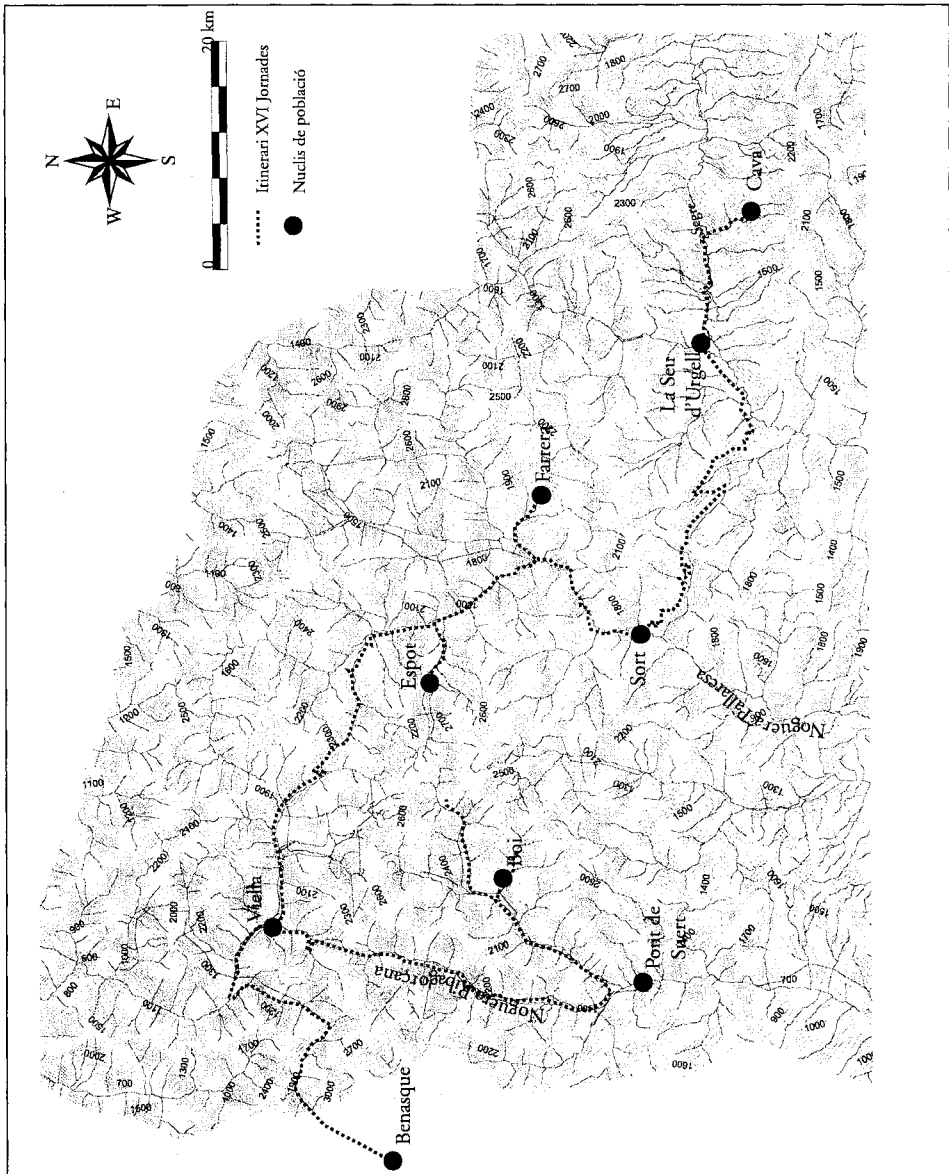
Les jornades van ser seguides per una vuitantena de persones, la majoria provinents del món universitari (hi eren *representades* 19 universitats espanyoles),² tant estudiants com —sobretot— professors i professores. És a elles, i no als responsables —massa implicats—, a qui correspon fer-ne el balanç. Nosaltres, els membres de l'equip organitzador, ens donem per satisfets amb el bon desenvolupament, intens, correcte i sense problemes insuperables, de les jornades.

1. El comitè organitzador va ser format per cinc persones, que citem per rigorós ordre alfabètic: Núria Matamala, David Molina, Jordi Nadal, Albert Pèlach i Joan Manuel Soriano.

2. Alacant, Alcalà d'Henares, Autònoma de Barcelona, Barcelona, Cantàbria, Ciudad Real, Complutense de Madrid, Extremadura, Jaen, La Laguna, Les Palmes de Gran Canària, Màlaga, País Basc, Salamanca, Santiago de Compostela, Saragossa, Sevilla, València i Valladolid.

Podeu conèixer els continguts científics a través dels deu articles que trobareu a continuació (els títols dels quals anunciem intercaladament en aquestes pàgines de presentació) i que vénen a resumir tots aquells aspectes que van ser tractats durant les jornades, les quals van tenir un cert caràcter itinerant: des de Benás/Benasc a l'Alt Éssera fins a Cava a l'Alt Urgell (vegeu

Itinerari General de les XVI Jornades de Campo de Geografia Física (UAB, Pirineos-2001)

Font. Elaboració pròpia a partir de <http://www.gencat.es/mediamb/sig/sig.htm> (2000)

el mapa 1). Veureu que els temes van ser diversos, per bé que mantenen un fil conductor subjacent que és la dinàmica del paisatge en àrees de muntanya.

A la llum dels títols ja es pot constatar els motius que s'hi tractaren: vegetació, fertilitat i erosió de sòls, fauna, meteorologia i clima, litologia, geomorfologia, hidrologia, glaciariisme actual i pretèrit, etc. I els llocs visitats i investigats incloïen des de l'alta muntanya d'influència atlàntica (massís de la Maladeta i altes valls de l'Éssera i de la Garona) fins a l'alta muntanya i muntanya mitjana mediterrània (capçaleres de les Nogueres Ribagorçana i Pallaresa, la vall de Segre i la serra del Cadí).

Primer itinerari: la capçalera del riu Éssera i el vessant atlàntic

El primer dia es va oferir una visió general de l'alta muntanya pirinenca central —meridional i septentrional— seguint un recorregut que, partint de Benasc, envoltava el massís de la Maladeta pel seu vessant nord i entrava a la Vall d'Aran pel Còth deth Hòro, cap a l'Artiga de Lin i el riu Joèu.

Alguns dels elements que defineixen millor el paisatge d'aquesta zona es van explicar a partir de l'observació de les formacions vegetals dominants i dels medis geomorfològicament més dinàmics (*Medios dinámicos en la cabecera del río Éssera*). El principal fil conductor de l'excursió, però, se situà tant en les formes i els processos glacials com en l'important sistema kàrstic Aigualluts-Joèu (*El sistema kàrstico de Uells deth Joèu*).

L'itinerari continuava pel fons de les valls de l'Éssera i de l'Escaleta, sobre la unitat de calcàries del Devonian, des d'on es podia observar l'evolució recent de les glaceres de l'Aneto i de les Maladetes (*Glaciares actuales del pirineo español: catálogo de masas y aproximación hidrológica* i *Clima de alta montaña y sistemas morfoclimáticos fríos en el macizo de la Maladeta —Pirineo Aragonés*) i les diferents formes d'exokarst com els *foraus*, dolines i avencs. Es va poder observar com les variacions litològiques comporten igualment una gran riquesa florística, plenament alpina en cotes superiors a la del Forau d'Aigualluts.

El descens a la Vall d'Aran pel Còth deth Hòro ens mostrà un sorprenent canvi en el paisatge vegetal. D'allà estant es podia gaudir d'una immillorable (i una mica humida) perspectiva d'un dels espais freqüentats pel reintroduït ós bru (*Los sistemas de información geográfica aplicados al estudio, la gestión y la conservación del hábitat del oso pardo —Ursus arctos L.— en una área del pirineo catalán*), problemàtica que va ser contrastada amb la del seu cosí germà cantàbric (*Situación del oso pardo cantábrico —o los problemas de la alimaña convertida en mascota—*).

La pluja va concloure de forma precipitada aquesta primera i intensa diada, per bé que no va evitar que s'assolissin tots els objectius plantejats.

Segon itinerari: el glaciariisme surpirinenc a les altes valls de la Noguera Ribagorçana³

Aquesta jornada es va dedicar exclusivament a l'observació i interpretació de les formes i dipòsits glacials, per a entendre l'evolució de les masses de glaç al llarg del quaternari. La capçalera del riu Noguera Ribagorçana és molt rica en dipòsits morènics i glaciolacustres, amb abundància de tills i altres tipus de sediments. Per altra banda, és també un sector del Pirineu molt ben estudiat pel que fa a les diverses fases glacials i l'empremta que van deixar en el relleu.

El recorregut començà en el lòbul morènic més meridional conservat en aquesta vall i remuntà el riu cap al nord i cap a ponent, fins a arribar a les antigues zones tant d'excavació com d'acumulació en la vall del riu i de l'estany de Llauset, on es va observar amb detall les restes d'un antic estany juxtaglacial.

Aquest segon dia la pluja va escapar lleugerament l'itinerari (no vam poder arribar a l'inici de les valls de Mulleres i de Conangles), però això ens va permetre fer una fantàstica visita al poble de Taüll.

Tercer itinerari: vegetació i complexos lacustres en el Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici

El que havia de ser una senzilla —i clàssica— però magnífica travessa del Parc Nacional des del Pla d'Aigüestortes fins als estanys de Ratera i de Sant Maurici pel Portarrò d'Espot, va convertir-se en un extraordinari passeig sota una pluja intermitent. Això no va impedir que un guia del parc⁴ ens acompanyés per a explicar-nos la història del parc, els motius de la seva declaració com a tal i l'actual política de gestió d'aquell espai. Arran de les seves explicacions vam poder percebre fins a quin punt les normes de protecció han acabat sent una obsessió per al personal que hi treballa. L'itinerari, una mica passat per aigua —per a *una* més que per als altres—, ens va permetre contemplar llacs de fons de vall, antigues cubetes de sobreexcavació colmatades de sediments i recorregudes per rius trenats, valls en forma de còm, valls penjades, crestes, cims (*horns*), colls de difluència glacial, etc.

Malgrat que la meteorologia hauria permès continuar cap al vessant d'Espot, els plans s'havien canviat de bon matí. La segona part de la jornada era previst conèixer una recerca sobre el creixement de les masses forestals en l'estatge subalpi (*Fenología y crecimiento de Pinus uncinata y Pinus sylvestris en los Pirineos centrales en el período 1997-2000*), localitzades a l'estany de Ratera, però es va

3. L'article corresponent a aquest itinerari no s'inclou a la revista perquè, a diferència de la resta, no va ser elaborat explícitament per a les jornades, sinó que en la guia de camp va ser adaptat —amb permís de l'autor, que va ser qui ens va acompanyar durant tot el dia— de: BORDONAU, J. (2000), «Itinerario 3. Vilaller, Hospital de Vielha, valle de Llauset y Noguera Ribagorçana». A: DOMINGO, M. [coord.] (2000). *Geopirineos. Espacios Naturales y Geología Pirenaica. Sector central y centrooriental*. Girona: AEPECT, p. 76-86.

4. En Josep Maria Rispa, geògraf i guia interpretador del Parc Nacional.

substituir per un recorregut al llarg de la Vall d'Aran. L'inesperat bon temps de la tarda ens va permetre encara una petita incursió al Pla de Beret —capçalera real del riu Noguera Pallaresa i *oficial* del riu Garona—, des del capdamunt del qual observarem amb deteniment la inestable i desprotegida ubicació de la urbanització de Baquèira, capçalera *real* i *oficial* de l'Estat espanyol durant alguns dies de la majoria d'hiverns. Aquest trajecte alternatiu —sempre s'ha de tenir un *pla B*— va finalitzar amb el salt cap al Pallars Sobirà pel port de la Bonaigua fins a arribar a Espot per carretera.

Quart itinerari: registres paleoambientals i dinàmica del paisatge; el clima d'una vall surpirinenca

La correcta interpretació del paisatge vegetal actual dels Pirineus requereix un estudi retrospectiu des de les darreres fases glacials. Un dels mètodes més estesos per a dur a terme aquesta reconstrucció és l'anàlisi polínica de sediments en medis lacustres i palustres. Això és el que es va explicar el quart dia a la Coma de Burg, vall tributària per llevant de la Noguera de Cardós, on es troba un petit estanyol colmatat en el que s'estan duent a terme recerques en aquesta línia. També s'hi van explicar les possibilitats de les metodologies que interrelacionen les fonts paleoambientals amb les ecohistòriques (*Evolución glaciaria y dinámica de la vegetación en el pirineo central catalán: el complejo glaciolacustre de Burg* —Farrera, Pallars Sobirà, Lleida—).

Abans del migdia encara vam tenir temps per a visitar l'estació meteorològica de Sort, una de les més completes de Catalunya, on se'ns va explicar alguns resultats en relació als aspectes climàtics d'aquest sector del Pirineu (*El fogony —efecto föhn— en el valle pirenaico de Sort*).

Cinquè itinerari: el paisatge pirinenc resultant de l'ús secular i de l'abandonament recent del territori

La darrera jornada ens va dur a les serres exteriors pirinenques, l'anomenat Prepirineu. La Serra del Cadí forma part d'una de les múltiples unitats o mantells de materials sedimentaris, amb una estructura complexa, que se solapen al sud de la serralada principal. En el Parc Natural del Cadí-Moixeró ens adreçarem vers el municipi de Cava, que és un bon exemple de la gestió tradicional del medi muntà.

Allà, al peu del vessant nord del Cadí, vam poder observar un paisatge dinàmic que evoluciona i canvia sobre un substrat edàfic que és el resultat de la interacció de múltiples factors abiòtics, biòtics i antròpics. Aquest paisatge és fruit de la combinació de tres paràmetres: l'estructura geològica d'aquestes serres, la distribució dels estatges montà, subalpí i alpí i l'ús del territori. Sobre el terreny, doncs, se'ns va explicar que el mantell edàfic (particularment la seva fertilitat)

pot ser utilitzat com a indicador de la intensitat d'ús de la societat en el medi i d'aquí extrapolar tant una evolució històrica (bo i aportant una visió retrospectiva) com una possible dinàmica futura (*El abandono del medio rural pirenaico y la repercusión en la fertilidad de los suelos, el paisaje vegetal y los procesos erosivos*).

Homenatge

A la tarda del quart dia es va canviar una mica el to que hi havia hagut fins aleshores (per això hem obviat aquí l'ordre cronològic i ho esmentem ara, al final). Un acte entre acadèmic i protocolari va tenir lloc en el marc d'aquestes *XVI Jornadas*: a l'Ajuntament de la Seu d'Urgell el seu l'alcalde, en Joan Ganyet, ens va donar la benvinguda a la ciutat. Igualment, Antoni Tulla i Pujol, que parlava en nom del Rector de la Universitat Autònoma de Barcelona i Gemma Cànoves, directora del Departament de Geografia, van adreçar sengles parlaments als assistents a les jornades, així com Augusto Pérez Alberti, president del grup de geografia física.

Però el motiu principal de la celebració d'aquest acte fou realitzar un homenatge als tres catedràtics de geografia física actualment jubilats⁵ (però que encara mantenen una activitat científica important, com ho demostren algunes publicacions recents), homenatge que fou materialitzat per Emma Pérez-Chacon, Amalia Yanes i Juan Antonio Marco i que va servir de pretext perquè en Vicenç Rosselló fes un succint repàs crític a la història recent de la Geografia Física a l'Estat espanyol, per a donar a conèixer als menys veterans la trajectòria de la *nostra* disciplina durant el segle XX i per a fer palès un reconeixement col·lectiu als seus precursors (*Els capdavanters de la geografia física a l'Estat espanyol*).⁶

Durant aquella setmana es van alternar les aportacions científiques, que ja hem descrit (i sobre les quals us convidem de nou a llegir-ne els textos), amb activitats de caire lúdic: un *frugal* sopar a Estamariu, un emocionant descens d'aigües braves al Parc del Segre —la Seu d'Urgell— i un relaxat bany, reparador de fatigues, al complex termolúdic de Caldea —Andorra—, van ser els *divertiments* que van tancar aquesta setzena edició de las *Jornadas de Campo de Geografía Física*.

El grup de recerques en àrees de muntanya i paisatge (GRAMP)

Ens ha semblat oportú incloure una brevíssima pinzellada sobre el grup de què, com hem dit a la introducció, formem part l'equip de cinc persones responsable de l'organització d'aquestes jornades.

5. Maria de Bolós Capdevila, de Barcelona, Jesús García Fernández, de Valladolid i José Manuel Rubio Recio, de Sevilla.

6. Aquest text s'inclou a continuació dels deu articles relacionats amb els diversos itineraris descrits i, d'alguna manera, compleix la funció de *tancament* del resum de les jornades.

En el si del departament hi ha una llarga tradició d'estudis sobre les àrees de muntanya, particularment del territori català.⁷ Una de les virtuds que al nostre entendre ha incorporat aquesta tradició és la multidisciplinarietat d'enfocaments en la recerca i la diversitat d'aproximacions temàtiques. Així, s'han alternat i integrat les descripcions, anàlisis i interpretacions d'aspectes econòmics, d'evolució del paisatge vegetal, d'història antiga i recent, de dinàmiques demogràfiques, de respostes del mantell edàfic, dels condicionants geomorfològics... Sense que això respongui a una *estratègia* premeditada, hem arribat al punt de considerar que ens cal una recapitulació de tota la feina feta i començar a sistematitzar els resultats obtinguts fins ara per a orientar amb una major coherència la recerca futura.

Persones que fem recerca en l'espai muntà i que ho fem des d'una òptica paisatgística en som unes quantes i ho fem des de fa força anys. L'aparició del Grup de Recerca en Àrees de Muntanya i Paisatge del Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona no respon més que a la necessitat de posar nom a un equip dinàmic, que fa anys que existeix i que té la intenció explícita de donar cabuda a totes les recerques relacionades amb l'àmbit territorial i temàtic que incorpora el títol i a totes les persones interessades a fer-les independentment, per descomptat, de l'àrea de coneixement a què es trobin adscrites.

Les XVI jornades de camp de geografia física, en fi, han estat un èxit de participació —tant en termes quantitius com qualitius— i seria injust per part dels organitzadors no agrair el bon tarannà de tots els assistents, que van crear un clima força agradable, la qual cosa va permetre que la sortida de camp anés com una seda. No sempre es veu que un col·lectiu tan nombrós (on la majoria de persones es van conèixer allà mateix) tingui un comportament tan cordial i es mostri tan cohesionat.

També va ser fonamental el suport previ del Departament de Geografia de la UAB, que —al llarg dels mesos de preparació— mai no va donar una resposta negativa a cap de les peticions que li formulàrem els responsables de les jornades.⁸

I, un cop acabades, volem expressar el nostre més profund agraïment a la Societat Catalana de Geografia i al consell editor de la seva revista *Treballs...* —representat per l'Enric Mendizàbal— la seva inestimable oferta de publicar l'extensíssim resum de les jornades que trobareu a continuació. Sense la seva insubstituïble col·laboració hauria estat impossible fer-ne una difusió tan extensa.

7. Possiblement, podríem situar l'inici —en sentit ampli— d'aquesta línia/àmbit de recerca en els treballs d'Antoni Tulla i Pujol, iniciats cap a l'any 1977 i fets públics en diversos articles fins que l'any 1982 va presentar la seva tesi doctoral: *Procs de transformació agrària en àrees de muntanya. Les explotacions de producció lletera com a motor de canvi a les comarques de la Cerdanya, el Capcir, l'Alt Urgell i el Principat d'Andorra*.

8. Al seu torn, la pròpia Universitat Autònoma de Barcelona —per mitjà de dos dels seus vicerectorats, el d'Economia i el d'Investigació—, la Asociación de Geógrafos Españoles, així com al seu Grupo de Trabajo de Geografía Física, la Caixa de Catalunya, l'Ajuntament de la Seu d'Urgell, la Generalitat de Catalunya, l'Institut Cartogràfic de Catalunya i la Direcció General de Enseñanza Superior e Investigación Científica van contribuir de forma generosa —directament o indirecta— a abaratir els costos d'organització.